

Sámi Giellagáldu

Sää'm Riõllka'lddi

Säämi Kielâkâldde

Sáme Giellagáldo

Saemien Giëlegaallije

Pitesamisk ortografi

Beslut om pitesamisk ortografi

Árjepluovve

2019-08-20

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	0
1. Uppdraget.....	1
2. Ordens struktur: ordformer, takter och stavelser.....	1
3. Pitesamiskans alfabet.....	1
3.1. Bokstäver.....	1
3.2. Språkljud.....	2
3.2.1. Vokaler.....	2
3.2.2. Konsonanter.....	8
3.2.2.1. Uttal.....	8
3.2.2.2. Konsonanter och konsonantljud i initial position.....	16
3.2.2.3. Konsonanter mellan första och andra stavelsen i takter - inklusive stadväxling.....	16
3.2.2.4. Konsonanter och konsonantkombinationer mellan andra och tredje stavelsen.....	30
3.2.2.5. Konsonanter och konsonantkombinationer i slutet av ord.....	31
4. Dialektvariation.....	31
4.1. Vokalvariation (se också §3.2.1).....	31
4.2. Konsonantvariation.....	32
4.2.1. Stamkonsonanter.....	32
4.2.2. Slutkonsonanter.....	33
5. Särskilda skrivregler.....	34
6. Textexempel.....	34

1. Uppdraget

Samiskt parlamentariskt råd (SPR) beslutade 15 maj 2018 att etablera en arbetsgrupp för pitesamiska i Sámi Giellagáldu. Arbetsgruppen ska normera den pitesamiska ortografin. Arbetsgruppen ska bestå av en sekreterare och två ledamöter från Sverige och två från Norge. SPR eller SPRs styrelse utser ledamöter till pitesamisk arbetsgrupp till slutet av 2018 utifrån norska och svenska Sametingens förslag. Norska Sametinget föreslår ledamöter från norsk sida, svenska sametinget föreslår ledamöter från svensk sida, och det utses en sekreterare.

Arbetsgruppen har sammanträtt 10–11 oktober 2018 i Buvvda/Bodø, 12–13 december 2018 i Árjepluovve/Arjeplog, 27–28 maj 2019 i Fuassko/Fauske och 19–20 augusti 2019 i Árjepluovve/Arjeplog.

Pitesamisk ortografi beskrivs i detta dokument.

2. Ordens struktur: ordformer, takter och stavelser

Språkljuden bildar stavelser. Varje stavelse har ett vokalljud som kärna och kan ha ett konsonantljud framför eller efter vokalen som i *ma* 'vilka', *iv* 'jag inte', eller båda delar som *dån* 'du'. Vissa stavelser har ingen konsonant som i *i* 'du inte'. Stavelser utgör takter med en, två eller tre stavelser i varje takt. Med första, andra och tredje stavelse menas stavelsens plats inom en takt.

Ordformer består av olika kombinationer av takter, t.ex.:

1 stavelse:	<i>dat</i>	'det'
2 stavelser:	<i>sisá</i>	'in'
2+2 stavelser:	<i>ájáldahttet</i>	'glömma'
3 stavelser:	<i>mujjtalit</i>	'berätta'
1+2 stavelser:	<i>motuvvra</i>	'motor'
2+3 stavelser:	<i>dadnegurrusa</i>	'tennbroderier'
3+2 stavelser:	<i>fámodisvuohta</i>	'kraftlöshet'
2+2+2 stavelser:	<i>vuorrasubmusijda</i>	'till dom äldsta'

Böjning och avledning sker på grundlag av ordets sista takt som vanligtvis har antingen två eller tre stavelser.

3. Pitesamiskans alfabet

3.1. Bokstäver

Pitesamiska skrivs med dessa bokstäver:

a, á, b, d, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, ŋ, o, p, r, s, t, ʔ, u, v, á, ä

Fyra bokstäver saknar motsvarighet på svenska:

á, đ, ŋ, ʔ

I lånord, främmande ord och namn kan även andra bokstäver förekomma såsom *c, q, x, y, z*.

3.2. Språkljud

Pitesamiskan har dessa språkljud:

a, á, b, d, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, nj, ŋ, o, p, sj, ts, tj, t, u, á, ä

Vokaler som betecknas av *á, u, e* och *ä* kan vara långa eller korta, t.ex. *báda* (långt *á*) 'du kommer', *bátjá* (kort *á*) 'du mjölkar', *buhtiv* (långt *u*) 'jag kom', *buhtjiv* (kort *u*) 'jag mjölkade', *dedij* (långt *e*) 'hon/han visste', *báråjmen* (kort *e*) 'vi två åt', *bállo* (långt *ä*) 'skälla'. I diftonger är *u, e* och *ä* alltid korta, t.ex. *suodna* (kort *u*) 'sena', *giehta* (kort *e*) 'hand;arm', *fuállke* (kort *ä*) 'familj'.

I ordböcker och läroböcker kan långa vokalljud markeras på olika sätt, exempelvis med kolon (:) eller två vokaler för att skilja mellan långa och korta vokaler, t.ex. *báda* 'du kommer' (uttalas *bá:da:/báádaa*), *bátjá* 'du mjölkar' (uttalas *bátja:/bátjaa*).¹ Se §3.2.1.

Det som betecknas av *nj, sj, ts* och *tj* är enkla konsonantljud som skrivs med två bokstäver.

Långa konsonantljud skrivs med två bokstäver *namma* 'namn', *mannat* 'gå, resa', *giesse* 'sommar', *áddjá* 'farfar, morfar', *vállja* 'bror', *mannje* 'svärdotter', *rissja* 'svavel', *gumme* 'varg', *lájjbe* 'bröd', *ukksa* 'dörr'.

I skrift görs inte skillnad mellan långa och extra-långa konsonantljud som *bállo:biellov* 'skälla', *bässe:biessev* 'näver'.

I ordböcker och läroböcker kan extra-långa konsonantljud markeras med en apostrof (') mellan bokstäverna eller på annat sätt, t.ex. *gállo* 'härna' (uttalas *gaal'loo/gaal'luå*).

3.2.1. Vokaler

Uttalet av vokalerna varierar efter vilka andra ljud som förekommer i orden, t.ex. påverkas uttalet av vokalerna i första stavelsen av vokalerna i andra stavelsen och av stamkonsonanternas längd. Uttalet varierar också dialektvis inom pitesamiskan. Här anges uttalet i huvuddrag.

Halvslutna vokaler			
Bokstav	I taktens första stavelse	I taktens andra stavelse	I taktens tredje stavelse
<i>i</i>	Kort orundad halvsluten främre vokal. <i>binná</i> 'lite grann' (uttalas <i>binnaa</i>)	Kort orundad halvsluten främre vokal. <i>gulliv</i> 'jag hörde' (uttalas <i>gulliv</i>)	Kort orundad halvsluten främre vokal. <i>vuosedin</i> 'de visade' (uttalas <i>vuåseedin/vuåsiedin</i>)

¹ Arbetsgruppen presenterade flera alternativ för det pitesamiska språksamhället för hur man kan skriva långa vokaler och diftonger. Språksamhället rekommenderade att långa vokaler inte ska markeras med dubbelteckning, utan enligt den ortografi som beskrivs i detta dokument. Eftersom vokallängd och diftonger är viktiga för grammatiken, rekommenderar arbetsgruppen att ordböcker och läroböcker markerar dem.

u	(1) Kort rundad halvsluten bakre vokal. <i>buhtjiv</i> 'jag mjölkade' (uttalas <i>buhtjiv</i>) (2) Lång rundad halvsluten bakre vokal. <i>buhtiv</i> 'jag kom' (uttalas <i>buuhtiv</i>)	Kort rundad halvsluten bakre vokal. <i>eddnū</i> 'morbrors' (uttalas <i>eeddnū</i>)	Kort rundad halvsluten bakre vokal. <i>dahkamus</i> 'göromål' (uttalas <i>dahkamus</i>)
----------	---	--	--

Mellanslutna vokaler			
Bokstav	I taktens första stavelse	I taktens andra stavelse	I taktens tredje stavelse
e	(1) Kort orundad mellansluten främre vokal. Förekommer bara i diftonger i första stavelsen. Se diftongtabell. (2) Lång orundad mellansluten främre vokal. <i>dedij</i> 'hon/han visste' (uttalas <i>deedij</i>)	Uttalas på två sätt beroende på dialekten: (a) Lång orundad mellansluten främre vokal. <i>lâjes</i> 'tam' (uttalas <i>lâjees</i>) (b) Främre öppnande diftong som glider från <i>i</i>-ljudet mot <i>e</i>-ljudet <i>lâjes</i> 'tam' (uttalas <i>lâjies</i>)	Kort orundad mellansluten främre vokal. <i>bârâjmen</i> 'vi två åt' (uttalas <i>bârâjmen</i>)
o	Förekommer bara i diftonger i första stavelsen. Se diftongtabell.	Uttalas på två sätt beroende på dialekten: (a) Lång rundad mellansluten bakre vokal. <i>gârrot</i> 'sy' (uttalas <i>gåârroot</i>) (b) Bakre öppnande diftong som glider från <i>u</i>-ljudet mot <i>å</i>-ljudet. <i>gârrot</i> 'sy' (uttalas <i>gåârruât</i>)	Förekommer inte i tredje stavelsen.

Halvöppna vokaler			
Bokstav	I taktens första stavelse	I taktens andra stavelse	I taktens tredje stavelse
ä	(1) Kort orundad halvöppen främre vokal. Förekommer bara i diftonger i första stavelsen. Se diftongtabell. (2) Lång orundad halvöppen främre vokal. <i>gävdnum</i> 'funnits' (uttalas <i>gäävdnum</i>)	Förekommer inte i andra stavelsen.	Förekommer inte i tredje stavelsen.
å	(1) Kort rundad halvöppen bakre vokal. <i>båhtjet</i> 'mjölka' (uttalas <i>båhtjeet</i> / <i>båhtjiet</i>) (2) Lång rundad halvöppen bakre vokal. <i>båhtet</i> 'komma' (uttalas <i>bååhteet</i> / <i>bååhtiet</i>)	Kort rundad halvöppen bakre vokal. <i>åhtsåt</i> 'söka' (uttalas <i>åhtsåt</i>) Kan i något fall uttalas som lång vokal i vissa dialekter (se §4).	Förekommer inte i tredje stavelsen.

(Halv)öppna vokaler			
Bokstav	I taktens första stavelse	I taktens andra stavelse	I taktens tredje stavelse
a	Kort orundad (halv)öppen central vokal. <i>asske</i> 'sköte' (uttalas <i>asskee</i> / <i>asskie</i>)	Kort orundad (halv)öppen central vokal. <i>gullat</i> 'höra' (uttalas <i>gullat</i>) Kan i något fall uttalas som lång vokal i vissa dialekter (se §4).	Kort orundad (halv)öppen central vokal. <i>málesta</i> 'hon/han kokar mat' (uttalas <i>maaleesta</i> / <i>maaliesta</i>)
á	Lång orundad (halv)öppen central vokal. <i>ájro</i> 'ära' (uttalas <i>aajjroo</i> / <i>aajjruå</i>)	Lång orundad (halv)öppen central vokal. <i>vuojnáv</i> 'jag ser' (uttalas <i>vuåjnaav</i>) Kan i något fall uttalas som kort vokal i vissa dialekter (se §4).	Förekommer inte i tredje stavelsen.

Ortografiska diftonger	
Diftong	Förekommer endast i taktens första stavelse
uo	Öppnande bakre diftong med utgångspunkt i ljudet betecknat med <i>u</i> (kort rundad halvsluten bakre vokal) som glider mot ljudet betecknat med <i>å</i> (kort rundad halvöppen bakre vokal). <i>muorra</i> 'träd; ved' (uttalas <i>muårra</i>)
ua	Öppnande bakre diftong med utgångspunkt i ljudet som betecknas med <i>u</i> (kort rundad halvsluten bakre vokal) som glider mot ljudet som betecknas med <i>a</i> (kort orundad (halv)öppen central vokal). <i>luakhta</i> 'vik' (uttalas <i>luakhta</i>)
uä	Öppnande bakre diftong med utgångspunkt i ljudet som betecknas med <i>u</i> (kort rundad halvsluten bakre vokal) som glider mot en kort version av ljudet som betecknas med <i>ä</i> (kort orundad halvöppen främre vokal). <i>vuäjdnet</i> 'se' (uttalas <i>vuäjdneet/vuäjdnet</i>) Förekommer endast när vokalen i andra stavelsen är <i>e</i> i vissa dialekter, men i andra dialekter är det mer allmänt. Se §4.
ie	Öppnande främre diftong med utgångspunkt i ljudet som betecknas med <i>i</i> (kort orundad halvsluten främre vokal) som glider mot ljudet som betecknas med <i>e</i> (kort orundad mellansluten främre vokal). <i>biena</i> 'hund' (uttalas <i>biena</i>)

Nedan följer en omljudstabell som presenterar hur vokaler i tryckstark stavelse (ofta första stavelsen) förändras utifrån vokaler i trycksvag stavelse (ofta andra stavelsen). *I* betyder att ordet har grad I i stamkonsonanten, *II* att stamkonsonanten har grad II och *III* att stamkonsonanten har grad III.

Omljudstabell

Första stavelse										Andra stavelse	
Diftonger/långa vokaler						Korta vokaler					
I, II	III	I, II	III	I-III	I-III	I-III	I-III	I-III	I-III		
uo	ua	ie	ä	á	å	u	i	a	å	á	Diftonger/ långa vokaler
uo	ua	ie	ä	á	å	u	i	a	å	o	
uo	uä	ie	ä	á	å	u	i	a	å	e	
uo	ua	ie	ä	á	-	u	i	a	-	a	Korta vokaler
-	-	-	-	-	å	-	-	-	å	å	
u	u	e	e	ä	u	u	i	i	u	u	
u	u	e	e	ä	u	u	i	i	u	i	

Det finns sju karakteristiska beteenden för pitesamiska vokaler:

- 1) Om andra stavelsens vokal är *i* eller *u* så växlar första stavelsens vokal enligt tabellen och följande exempel:

<u>Rättstavning</u>	<u>Svenska</u>	<u>Uttal</u>
a) <i>duohkat:duhkiv</i>	'sälja'	(<i>duåhkat:duuhkiv</i>)
b) <i>fuohkot:fuukuv</i>	'förfasa sig'	(<i>fuåhkoot/fuåhkuåt:fuuhkuv</i>)
c) <i>duahttat:duhttiv</i>	'beröra'	(<i>duahttat:duuhttiv</i>)
d) <i>suahppot:suhppuv</i>	'kasta lasso'	(<i>suahppoot/suahppuåt:suuhppuv</i>)
e) <i>vuåbbdet:vubbdiv</i>	'sälja'	(<i>vuåbbdeet/vuåbbdiet:vuubbdiv</i>)
f) <i>vuåbbdet:vubbdut</i>	'sälja'	(<i>vuåbbdeet/vuåbbdiet:vuubbdut</i>)
g) <i>giehkat:gehkiv</i>	'antyda'	(<i>giehkat:geehkiv</i>)
h) <i>fierrot:ferruv</i>	'röra om'	(<i>fierroot/fierruåt:feerruv</i>)
i) <i>tsåhkkat:tsehkiv</i>	'begära ett pris'	(<i>tsååhkkat:tseehkiv</i>)
j) <i>dålbmot:delbmuv</i>	'trampa'	(<i>dåålbmoot/dåålbmuåt:deelmuv</i>)
k) <i>råhkat:råhkiv</i>	'rämma'	(<i>raahkat:rååhkiv</i>)
l) <i>gåhtot:gåhtuv</i>	'försvinna'	(<i>gaahtoot/gaahtuåt:gååhtuv</i>)
m) <i>båhtet:buhtiv</i>	'komma'	(<i>bååhteet/bååhtiet:buuhtiv</i>)
n) <i>gållot:gulluv</i>	'frysa'	(<i>gåålloot/gåålluåt:guulluv</i>)
o) <i>barrgat:birrgiv</i>	'arbeta'	(<i>barrgat:birrgiv</i>)
p) <i>skavvot:skuvvuv</i>	'bildas tunn skare'	(<i>skavvoot/skavvuåt:skuvvuv</i>)
q) <i>bårråt:burriv</i>	'äta'	(<i>bårråt:burriv</i>)
r) <i>årrot:urruv</i>	'bo'	(<i>årroot/årruåt:urruv</i>)

- 2) Första stavelsen växlar alltid mellan *ie* i grad II,I och långt *ä* i grad III när andra stavelsens vokal inte är *i* eller *u*:

<u>Rättstavning</u>	<u>Svenska</u>	<u>Uttal</u>
a) <i>slåhppá</i> (III): <i>sliehpá</i> (II)	'barmkläde'	(<i>slååhppaa:sliehpaa</i>)
b) <i>båillo</i> (III): <i>biello</i> (II)	'skälla'	(<i>bååil'loo/bååil'luå:biello/bielluå</i>)
c) <i>våhkke</i> (III): <i>viehke</i> (II)	'hjälpa'	(<i>vååhkkee/vååhkkie:viehke/viehkke</i>)
d) <i>sårrga</i> (III): <i>sierga</i> (II)	'vide'	(<i>såårrga:sierga</i>)

- 3) Första stavelsen växlar alltid mellan *uo* i grad II,I och antingen *ua* eller *uå* i grad III när andra stavelsens vokal inte är *i* eller *u*:

<u>Rättstavning</u>	<u>Svenska</u>	<u>Uttal</u>
a) <i>muaddá</i> (III): <i>muoddá</i> (II)	'renskinnspäls'	(<i>muaddaa:muåddaa</i>)
b) <i>gualldo</i> (III): <i>guoldo</i> (II)	'snöyra'	(<i>gualldoo/guallduå:guålldoo/guållduå</i>)
c) <i>fuållke</i> (III): <i>fuolke</i> (II)	'familj'	(<i>fuållkee/fuållkie:fuållkee/fuållkie</i>)
d) <i>vuahppa</i> (III): <i>vuohpa</i> (II)	'svärfar'	(<i>vuahppa:vuåhpa</i>)

- 4) Om andra stavelsens vokal är *e* så växlar första stavelsens diftong *ua* till *uå*:

<u>Rättstavning</u>	<u>Svenska</u>	<u>Uttal</u>
a) <i>vuållget:vuallgá</i>	'fara'	(<i>vuållgeet/vuållgiet:vuallgaa</i>)

- 5) Kort *a* förekommer inte i andra stavelsen om första stavelsens vokal är *å* (se §4).
- 6) Om vokalen i andra stavelsen är lång eller en diftong visar inte bokstäverna om *å*-vokalen i första stavelsen är lång eller kort. Första stavelsens vokallängd i detta sammanhang måste läggas på minnet:

<u>Rättstavning</u>	<u>Svenska</u>	<u>Uttal</u>
a) Långt <i>å</i>: <i>båhtet</i>	'komma'	(bååhteet/bååhtiet)
b) Kort <i>å</i>: <i>båhtjet</i>	'mjölka'	(båhtjeet/båhtjiet)

- 7) Om vokalen i andra stavelsen är *i* eller *u* visar inte bokstäverna om *u*-vokalen i första stavelsen är lång eller kort. Första stavelsens vokallängd i detta sammanhang måste antingen läggas på minnet eller ses i vokalförändringsmönstren. I detta sammanhang är *u*-vokalen lång om den växlar med *uo*, *ua*, *uä* eller långt *å*:

<u>Rättstavning</u>	<u>Svenska</u>	<u>Uttal</u>
a) Kort <i>u</i> med följande <i>i</i>: <i>juhkiv</i> [jämför: <i>juhkat</i>]	'jag drack' 'dricka'	(juhkiv) (juhkat)]
b) Långt <i>u</i> med följande <i>i</i>: <i>duhkiv</i> [jämför: <i>duohkat</i>]	'jag sålde' 'sälja'	(duuhkiv) (duåhkat)]
c) Långt <i>u</i> med följande <i>i</i>: <i>duhttiv</i> [jämför: <i>duahttat</i>]	'jag berörde' 'beröra'	(duuhttiv) (duahttat)]
d) Långt <i>u</i> med följande <i>i</i>: <i>vubbdiv</i> [jämför: <i>vuåbbdet</i>]	'jag sålde' 'sälja'	(vuubbdiv) (vuåbbdeet/vuåbbdiet)]
e) Långt <i>u</i> med följande <i>i</i>: <i>buhtiv</i> [jämför: <i>båhtet</i>]	'jag kom' 'komma'	(buuhtiv) (bååhteet/bååhtiet)]
f) Kort <i>u</i> med följande <i>u</i>: <i>njurruguv</i> [jämför: <i>njurrgot</i>]	'jag visslade' 'vissla'	(njurruguv) (njurrgoot/njurrguåt)]
g) Långt <i>u</i> med följande <i>u</i>: <i>fuuhkuv</i> [jämför: <i>fuohkot</i>]	'jag förfasade mig' 'förfasa sig'	(fuuhkuv) (fuåhkoot/fuåhkuåt)]

h) Långt *u* med följande *u*:

<i>suhppuv</i>	'jag kastade lasso'	(<i>suuhppuv</i>)
[jämför: <i>suahppot</i>]	'kasta lasso'	(<i>suahppoot/suahppuåt</i>)

i) Långt *u* med följande *u*:

<i>gulluv</i>	'jag frös'	(<i>guulluv</i>)
[jämför: <i>gållot</i>]	'frysa'	(<i>gåålloot/gåålluåt</i>)

3.2.2. Konsonanter

3.2.2.1. Uttal

Här anges uttalet av konsonanterna i huvuddrag. Uttalet av konsonanterna varierar också dialektvis inom pitesamiskan.

Klusiler utan aspiration	
b	Tonlös bilabial klusil utan aspiration. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>båhtet</i> 'komma'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>ábe</i> 'stora myrar'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>åbbá:åbbá</i> 'syster'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>rabbda:rabda</i> 'kant'. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>sillba:silba</i> 'silver'. I denna positionen står b i kontrast till p, t.ex. i <i>sillba</i> 'silver' kontra <i>stállpe</i> 'varg', men sedan finns det aspiration framför p (ljudet framför är tonlöst, särskilt mot slutet). Jämför med p nedan. f) inte i slutet av ord.
g	Tonlös velar klusil utan aspiration. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>gåjjkåt</i> 'torka'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>bágo</i> 'ord'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>rågge:rågge</i> 'grop'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>näggda:niegda</i> 'nöjd och belåten'. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>ájjge:ájge</i> 'tid'. I denna positionen står g i kontrast till k, t.ex. i <i>ájjge</i> 'tid' kontra <i>gåjjkåt</i> 'torka', men sedan finns det aspiration framför k (ljudet framför är tonlöst, särskilt mot slutet). Jämför med k nedan. f) inte i slutet av ord.
d	1) Tonlös dental klusil utan aspiration. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>dállve</i> 'vinter'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>gieda</i> 'händer; armar'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>luadda:luodda</i> 'spår'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>gäddge:giedge</i> 'sten'. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>nåjjde:nåjde</i> 'schaman'. I denna positionen står d i kontrast till t, t.ex. i <i>nåjjde</i> 'sjaman' kontra <i>luäjjetet</i> 'släppa', men

	sedan finns det aspiration framför t (ljudet framför är tonlöst, särskilt mot slutet). Jämför med t nedan. f) inte i slutet av ord. 2) Bokstavskombinationen dj förekommer a) inte i början av ord. b) som lång (dubbel) eller kort stamkonsonant, t.ex. i <i>áddjá:áddjá</i> 'farfar, morfar'. c) inte i slutet av ord. Jämför med j nedan. I vissa dialekter kan bokstavskombinationerna dj och ddj uttalas som jj, alltså som <i>ájjá:ájjá</i> 'farfar, morfar'. Sedan stavas de som jj. Se §4. 3) Bokstav d framför nj uttalas som en tonlös palatal klusil utan aspiration. Förekommer a) inte i början av ord. b) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant, t.ex. i <i>báddnje:báddnje</i> 'make'. c) inte i slutet av ord. Jämför med nj nedan. 4) Bokstaven d förekommer i bokstavskombinationen dtj, som uttalas som en tonlös palatal affrikata utan aspiration. Se under dtj nedan. 5) Bokstaven d förekommer i bokstavskombinationen dts, som uttalas som en tonlös postdental affrikata utan aspiration. Se under dts nedan.
--	--

Klusiler med aspiration	
p	Tonlös bilabial klusil med aspiration. Förekommer a) i början av lånord, t.ex. i <i>pájjká</i> 'pojke'. I detta sammanhang uttalas det med postaspiration - dvs med ett h-ljud efter p-ljudet. b) inte som kort konsonant mellan två vokaler. c) inte som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler (se §4). d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>gáppte:gápte</i> 'kolt'. e) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant efter ett h-ljud, t.ex. i <i>tjuhppa:tjuhpa</i> 'mössa'. I detta sammanhang uttalas det med preaspiration - dvs med ett h-ljud framför p-ljudet. f) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>stállpe:stálpe</i> 'varg'. I denna positionen står p i kontrast till b, t.ex. i <i>stállpe</i> 'varg' kontra <i>sillba</i> 'silver', men sedan finns det aspiration framför p (ljudet framför är tonlöst, särskilt mot slutet). Jämför med b ovan. g) i slutet av ord, t.ex. i <i>gievrap</i> 'starkare'. I detta sammanhang uttalas det vanligtvis med postaspiration - dvs med ett h-ljud efter p-ljudet, men vissa dialekter har ingen aspiration här. Se §4.

k	Tonlös velar klusil med aspiration. Förekommer a) i början av lånord, t.ex. i <i>káffa</i> 'kaffe'. I detta sammanhang uttalas det med postaspiration - dvs med ett <i>h</i>-ljud efter <i>k</i>-ljudet. b) inte som kort konsonant mellan två vokaler. c) inte som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler (se §4). d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>luakhta:luokta</i> 'vik'. e) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant efter ett <i>h</i>-ljud, t.ex. i <i>jáhkke:jáhkáv</i> 'tro'. I detta sammanhang uttalas det med preaspiration - dvs med ett <i>h</i>-ljud framför <i>k</i>-ljudet. f) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>dállke:dálke</i> 'väder'. I denna positionen står <i>k</i> i kontrast till <i>g</i>, t.ex. i <i>dállke</i> 'väder' kontra <i>bállge</i> 'tumme', men sedan finns det aspiration framför <i>k</i> (ljudet framför är tonlöst, särskilt mot slutet). Jämför med <i>g</i> ovan. g) i slutet av ord, t.ex. i <i>ájlek</i> 'söndag'. I detta sammanhang uttalas det med postaspiration - dvs med ett <i>h</i>-ljud efter <i>k</i>-ljudet, men vissa dialekter har ingen aspiration här. Se §4.
t	1) Tonlös dental klusil med aspiration. Förekommer a) i början av lånord, t.ex. i <i>tállik</i> 'tallrik'. I detta sammanhang uttalas det med postaspiration - dvs med ett <i>h</i>-ljud efter <i>t</i>-ljudet. b) inte som kort konsonant mellan två vokaler. c) inte som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler (se §4). d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>gättke:gietke</i> 'järv'. e) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant efter ett <i>h</i>-ljud, t.ex. i <i>lihhte:lihte</i> 'kär!'. I detta sammanhang uttalas det med preaspiration - dvs med ett <i>h</i>-ljud framför <i>t</i>-ljudet. f) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>sállte:sálte</i> 'salt'. I denna positionen står <i>t</i> i kontrast till <i>d</i>, t.ex. i <i>sállte</i> 'salt' kontra <i>hilldo</i> 'hylla', men sedan finns det aspiration framför <i>t</i> (ljudet framför är tonlöst, särskilt mot slutet). Jämför med <i>d</i> ovan. g) i slutet av ord, t.ex. i <i>tjállet</i> 'skriva'. I detta sammanhang uttalas det vanligtvis med postaspiration - dvs med ett <i>h</i>-ljud efter <i>t</i>-ljudet, men vissa dialekter har ingen aspiration här. Se §4. 2) Bokstavskombinationen tj representerar en tonlös postalveolar affrikata. Se under <i>tj</i> nedan. 3) Bokstavskombinationen ts representerar en tonlös postdental affrikata. Se under <i>ts</i> nedan.

Affrikator med aspiration	
tj	Bokstavskombinationen tj representerar en tonlös postalveolar affrikata med aspiration. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i tjåhkkå 'bergstopp'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i giehtje:gietje 'ände'. c) inte som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler. Se under t ovan, och jämför med dtj nedan. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant efter ett h-ljud, t.ex. i áhttje:áhtje 'pappa; far'. I detta sammanhang uttalas det med preaspiration - dvs med ett h-ljud framför tj-ljudet. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i tjuavvtja:tjuovtja 'sik'. f) i slutet av ord, t.ex. i jávrrátj 'liten sjö'. I detta sammanhang uttalas det vanligtvis med postaspiration - dvs med ett h-ljud efter tj-ljudet.
ts	Bokstavskombinationen ts representerar en tonlös postdental affrikata med aspiration. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i tsagge 'klykstänger'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i biehtse:bietse 'tall'. c) inte som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler. Se under t ovan, och jämför med dts nedan. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant efter ett h-ljud, t.ex. i fáhttsa:fáhtsa 'vante'. I detta sammanhang uttalas det med preaspiration - dvs med ett h-ljud framför ts-ljudet. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i sávvttsa:sávtsa 'får'. f) inte i slutet av ord.

Affrikator utan aspiration	
dtj	Bokstavskombinationen dtj representerar en lång tonlös postalveolar affrikata utan aspiration. Förekommer a) inte i början av ord. b) som lång stamkonsonant, t.ex. i ádtjot:ádtjov 'få'. c) inte i kombination med andra konsonanter. d) inte i slutet av ord. Jämför med d och tj ovan.
dts	Bokstavskombinationen dts representerar en lång tonlös postdental affrikata utan aspiration. Förekommer a) inte i början av ord. b) som lång stamkonsonant, t.ex. i gadtsa:gadtsa 'klo; nagel'. c) inte i kombination med andra konsonanter. d) inte i slutet av ord. Jämför med d och ts ovan.

Frikativor (tonlösa)	
f	Tonlös labiodental frikativa. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>fábmó</i> 'kraft'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>káfa</i> 'kaffets'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>káffa</i> 'kaffe'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>höffne:hiefne</i> 'spindel'. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>tjarrfo:tjarfo</i> 'isbill'. f) inte i slutet av ord.
θ	Tonlös interdental frikativa, uttalas som <i>th</i> i ord som engelskans <i>thing</i>. Förekommer a) inte i början av ord. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>rate</i> 'vintervägar'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>ratte</i> 'vinterväg'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>ittká:itká</i> 'nordsida'. e) inte som kort sista del av en stamkonsonant. f) inte i slutet av ord.
h	Tonlös laryngal frikativa. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>hípsjdit</i> 'lukta'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>bahá</i> 'elak'. c) inte som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler. d) som kort första del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>áhttje:áhtje</i> 'far'. I stamkonsonanten betecknar h aspirationen framför <i>k</i>, <i>p</i>, <i>t</i>, <i>tj</i> och <i>ts</i>, t.ex. i <i>áhkká</i> 'farmor, mormor', <i>sáhppe</i> 'galle', <i>máhttet</i> 'kunna', <i>áhttje</i> 'far', <i>fáhttsa</i> 'vante'. e) inte som lång (dubbel) stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant. f) inte i slutet av ord.
s	1) Tonlös postdental frikativa. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>suäjdne</i> 'hö'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>giesen</i> 'på sommaren'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>giesse</i> 'sommar'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>båsske:båske</i> 'häl'. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>fävvse:fievse</i> 'ladugård'. f) i slutet av ord, t.ex. i <i>vuoras</i> 'gammal'. 2) Bokstavskombinationen sj representerar en tonlös postalveolar frikativa. Se under <i>sj</i> nedan.
sj	Bokstavskombinationen sj representerar en tonlös postalveolar frikativa. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>sjaddat</i> 'bli, växa'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>vasja</i> 'du ids'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>rássjo</i> 'regn'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>njissjkot:njisjkov</i> 'väva med vävsked'.

e)	som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>gávvsjo:gávvsjo</i> 'tik; hona'
f)	inte i slutet av ord.
Jämför med s ovan.	

Frikativor (tonande)	
ð	Tonande interdental frikativa, uttalas som <i>th</i> i ord som engelskans <i>the</i> och <i>there</i>. Förekommer a) inte i början av ord. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>giðan</i> 'på våren'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>giðða</i> 'vår'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>gäððge:giedge</i> 'sten'. e) inte som kort sista del av en stamkonsonant. f) inte i slutet av ord. I dialekterna varierar uttalet. Se §4.

Nasaler	
m	Tonande bilabial nasal. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>mánno</i> 'måne; månad'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>gáma</i> 'sko'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>namma</i> 'namn'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>gummpe:gumpe</i> 'varg'. I detta sammanhang kan m uttalas (delvis) tonlös om följande ljud är <i>k</i>, <i>p</i> eller <i>t</i> p.g.a. preaspiration. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>värbme:vierme</i> 'nät'. f) i slutet av ord, t.ex. i <i>månem</i> 'njure'.
ŋ	Tonande velar nasal. Det liknar svensk <i>ng</i> i 'sång'. Förekommer a) inte i början av ord. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>jiŋa</i> 'isar'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>manŋel</i> 'efter'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>skänŋka:skienka</i> 'gåva'. I detta sammanhang kan ŋ uttalas (delvis) tonlös om följande ljud är <i>k</i>, <i>p</i> eller <i>t</i> p.g.a. preaspiration. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>tjårŋge:tjårŋe</i> 'puckel'. f) inte i slutet av ord.
n	1) Tonande dental nasal. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>nällje</i> 'fyra'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>manav</i> 'jag far, jag går'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>mannat</i> 'fara, gå'.

	d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>bånn</i>dá:båndá 'rik'. I detta sammanhang kan n uttalas (delvis) tonlös om följande ljud är <i>k</i>, <i>p</i> eller <i>t</i> p.g.a. preaspiration. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>råvd</i>no:råvno 'rönn'. f) i slutet av ord, t.ex. i <i>buht</i>in 'de kom'. 2) Bokstavskombinationen ntj representerar en tonande palatal nasal med följande tonlös postalveolar affrikata med aspiration, t.ex. i <i>tjuan</i>ntjom 'övre mörghäns på renens bakben'. Det betyder att n-bokstaven i detta sammanhang uttalas som <i>nj</i>. Se under <i>nj</i> nedan. 3) Bokstavskombinationen nj representerar en tonande palatal nasal. Se under <i>nj</i> nedan.
nj	Bokstavskombinationen nj representerar en tonande palatal nasal (muljerat n). Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>nj</i>ukktja 'svan'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>man</i>je 'svärdöttrar'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>man</i>nje 'svärdotter'. d) Som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>vann</i>jgat:vannjgav 'springa (om människor och djur)'. e) Som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>lavd</i>nje:lavnje 'torv'. f) I slutet av ord, t.ex. <i>än</i>j 'fortfarande'. Jämför med <i>n</i> ovan.

Lateral	
l	1) Tonande dental lateral. Förekommer a) i början av ord, t.ex. i <i>luä</i>jttet 'släppa'. b) som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>guo</i>le 'fiskar'. c) som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>guo</i>lle 'fisk'. d) som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>sill</i>ba:silba 'silver'. I detta sammanhang kan l uttalas (delvis) tonlös om följande ljud är <i>k</i>, <i>p</i> eller <i>t</i> p.g.a. preaspiration. e) som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>hubb</i>lo:hublo 'humla'. f) i slutet av ord som i <i>vuon</i>jal 'ettårig honren'. 2) Bokstavskombinationen lj uttalas som en tonande palatal lateral. Förekommer a) inte i början av ord. b) som lång (dubbel) eller kort stamkonsonant, t.ex. i <i>väll</i>ja:viellja 'bror'. c) inte i slutet av ord. Jämför med <i>d</i> ovan.

Approximanter	
v	Tonande labiodental approximant. Även om uttalet ofta liknar svensk v-frikativa, fungerar denna pitesamiska konsonant som en approximant. Förekommer - i början av ord, t.ex. i <i>viehkát</i> 'springa'. - som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>viva</i> 'svärsöner'. - som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>vivva</i> 'svärson'. - som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>tjuvvde:tjuvde</i> 'finger'. I detta sammanhang kan v uttalas (delvis) tonlös om följande ljud är <i>k</i>, <i>p</i> eller <i>t</i> p.g.a. preaspiration. - som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>tjarrva:tjarva</i> 'skare'. - i slutet av ord, t.ex. i <i>bådáv</i> 'jag kommer'.
r	Tonande postalveolar (tremulant) approximant. Förekommer - i början av ord, t.ex. i <i>ruahttat</i> 'rusa iväg'. - som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>giera</i> 'trädtopp'. - som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>muorra</i> 'träd; ved'. - som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>barrgo:bargo</i> 'arbete'. I detta sammanhang kan r uttalas (delvis) tonlös om följande ljud är <i>k</i>, <i>p</i> eller <i>t</i> p.g.a. preaspiration. - som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>ájjro:ájro</i> 'åra'. - i slutet av ord, t.ex. i <i>daggár</i> 'sådan'.
j	Tonande palatal approximant. Förekommer - i början av ord, t.ex. i <i>jahke</i> 'år'. - som kort konsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>ráje</i> 'gränser'. - som lång (dubbel)stamkonsonant mellan två vokaler, t.ex. i <i>rájje</i> 'gräns'. Lång jj mellan vokaler förekommer i vissa dialekter där andra dialekter har <i>dj</i> eller <i>ddj</i> som i <i>rádje:ráje ~ rájje:ráje</i> 'gräns' (se under <i>d</i> ovan och §4). - som lång (dubbel) eller kort del av stamkonsonant mellan en vokal och en följande konsonant, t.ex. i <i>lájjbe:lájbe</i> 'bröd'. I detta sammanhang kan j uttalas (delvis) tonlös om följande ljud är <i>k</i>, <i>p</i> eller <i>t</i> p.g.a. preaspiration. - som kort sista del av en stamkonsonant, t.ex. i <i>libbja:libja</i> 'silverlöv'. - i slutet av ord, t.ex. i <i>budij</i> 'hon, han kom'. - Bokstavskombinationen tj representerar en tonlös postalveolar affrikata. Se under <i>tj</i> ovan. - Bokstavskombinationen sj representerar en tonlös postalveolar frikativa. Se under <i>sj</i> ovan. - Bokstavskombinationen nj representerar en tonande palatal nasal. Se under <i>nj</i> ovan.

3.2.2.2. Konsonanter och konsonantljud i initial position

I början av ett ord kan följande enkla konsonantljud förekomma:

b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, nj, p, r, s, sj, t, tj, ts, v.

Konsonanterna *p, k, t* förekommer i lånord från andra språk. Detsamma gäller bokstäver som *c* och *x* m.fl. i lånord, främmande ord och namn.

Några konsonanter kan kombineras och förekomma i början av ord, t.ex. *skrihpput* 'skryta'

Exempel:

Konsonant	Exempel	Betydelse
b	<i>buakktjat</i>	'dyka'
d	<i>dákkte</i>	'ben (i kroppen)'
f	<i>fällo</i>	'bräda'
g	<i>gálbmá</i>	'tre'
h	<i>hájjte</i>	'brådska'
j	<i>jáhhtát</i>	'börja flytta'
k	<i>káffa</i>	'kaffe'
l	<i>lappse</i>	'dagg'
m	<i>minnulahka</i>	'resa'
n	<i>návvká</i>	'liten renskock'
nj	<i>njálbme</i>	'mun'
p	<i>perun</i>	'potatis'
r	<i>ráffe</i>	'fred, frid, ro'
s	<i>sábme</i>	'same; samiska'
sj	<i>sjuohpan</i>	'kasttöm'
t	<i>tállik</i>	tallrik
tj	<i>tjajbmat</i>	'skratta'
ts	<i>tsihkkit</i>	'tända'
v	<i>vájbmá</i>	'hjärta'

3.2.2.3. Konsonanter mellan första och andra stavelsen i takter - inklusive stadiövaxling

Konsonanterna mellan första och andra stavelsen i en takt betecknas tillsammans som stamkonsonant. Vid böjning och vid avledning av ord kan stamkonsonanten växla mellan två eller flera längder som benämns som grad I (kort), grad II (mellanlång) och grad III (längst). Växlingen sker som regel mellan två av graderna, antingen mellan grad II och grad I (t.ex. *guolle:guole* 'fisk') eller mellan grad III och grad II, t. ex. *barrgo:bargo* 'arbete'. När ordformens stamkonsonanter står i den längsta graden, säger vi att ordformen står i starkstadium och när ordformens stamkonsonanter står i den kortare graden, säger vi att ordet står i

svagstadium. Om växlingen under böjning vanligtvis sker mellan grad I och grad II, säger vi att ordet står i extra starkt stadium om konsonanten står i grad III, något som förekommer vid avledning av ord, t. ex. *jāhtet:jāddáv* 'flytta' > *jāhtttāt* 'komma igång med att flytta'. Alla ord har inte stadiëväxling.

Här följer en översikt över de allra flesta växlingsmöjligheterna i pitesamiska. Som exempel används nominativformen och genitivformen av substantiv och infinitivformen och formen i första person ental nutid av verb.

Pitesamiska har nio stadiëväxlingsserier som bildar fyra grupper:

Grupp 1 växlar mellan tre grader (grad III: grad II och grad II: grad I)

- Serie 1 - tre grader med tre olika längder (t.ex. m'm:mm och mm:m)²
- Serie 2 - tre grader med preaspiration i början av två av dem (t.ex. hpp:hp och hp:b)
- Serie 3 - tre grader med klusil i början av två av dem (t.ex. bbm:bm och bm:m)

Grupp 2 växlar mellan grad III och grad II, och man ser stadiëväxlingen i stamkonsonanterna.

- Serie 4 - två grader med en lång konsonant i början av grad III (t.ex. bbd:bd)
- Serie 5 - två grader med en inskottsklusil i bara grad III (t.ex. ldn:ln)

Grupp 3 visar växling mellan grad III och grad II endast i några vokaländringar, inte i stamkonsonanterna.

- Serie 6 - två grader med långa konsonanter i både grad III och grad II (t.ex. dd:dd)
- Serie 7 - två grader med *dtj* och *dds* i både grad III och grad II.
- Serie 8 - två grader med en klusil mellan konsonanterna i både grad III och grad II (t.ex. rdn:rdn)

Grupp 4 växlar mellan grad II och grad I, och man vet att det är grad II (inte grad III) eftersom eventuella diftonger inte ändras vid växlingen.

- Serie 9 - två grader med en lång konsonant i grad II och en kort konsonant i grad I (t.ex. dd:d)

Grupp 1 växlar mellan tre grader (grad III: grad II och grad II: grad I)

Serie 1 - tre grader med tre olika längder

I dessa tabeller innebär apostrof (') grad III, men den används inte i rättskrivningen.

Grad III	Grad II	Grad I	Variation
f'f	ff	f	
j'j	jj	j	Det finns variation mellan ddj:dj/dj:j och j'j:jj/jj:j. Se serie 3 och §4.
l'l	ll	l	
m'm	mm	m	
n'n	nn	n	
(n'nj)	nnj	nj	Grad III kan vara möjligt, men exempel saknas.
(ŋ'ŋ)	ŋŋ	ŋ	Grad III kan vara möjligt, men exempel saknas.
r'r	rr	r	Det finns variation mellan dd:d, đđ:đ och rr:r.

² Det är möjligt att grad III inte har extra-långa konsonanter, och att det är diftongändringar i några ord som visar skillnaden mellan grad III och grad II.

			Se serie 9 och §4.
s's	ss	s	Det finns variation mellan tt:t och ss:s. Se serie 9 och §4.
s'sj	ssj	sj	
v'v	vv	v	

Växling	Exempel	Betydelse
f'f:ff	káffa:káffa	'kaffe'
ff:f	káffa:káfa	'kaffe'
j'j:jj	ájjá:ájjá Variation: áddjá:áddjá Se serie 3 och §4.	'farfar, morfar, äldre man'
jj:j	ijja:ija Variation: idja:ija Se serie 3 och §4.	'natt'
l'l:ll	bállo:biello	'skälla'
ll:l	guolle:guole	'fisk'
m'm:mm	gummo:gummo	'gumma'
mm:m	namma:nama	'namn'
n'n:nn	binná:binná	'lite grann'
nn:n	mánná:máná	'barn'
(n'nj:nnj)	Grad III kan vara möjligt, men exempel saknas.	
nnj:nj	mannje:manje	'svärdotter, svägerska'
(ŋ'ŋ:ŋŋ)	Grad III kan vara möjligt, men exempel saknas.	
ŋŋ:ŋ	manjen:manjá	'efter: till efter'
r'r:rr	hárrá:hierrá	'präst'
rr:r	muorra:muora	'träd; ved'
	girra:gira Variation: gidda:gida och giđđa:giđđa Se serie 9 och §4.	'vår'
s's:ss	vuassa:vuossa	'säck'
ss:s	giesse:giese	'sommar'
	muossá:muosá Variation: muottá:muotá Se serie 9 och §4.	'moster (yngre än mor)'
s'sj:ssj	vuassjat:vuossjav	'koka'
ssj:sj	rissja:risja	'svavel'
v'v:vv	sávve:sávve	'söm'
vv:v	luovve:luove	'förrådsställning'

Serie 2 - tre grader med preaspiration i början av två av dem

Grad III	Grad II	Grad I
hkk	hk	g
hpp	hp	b
htt	ht	d
httj	htj	tj
htts	hts	ts

Växling	Exempel	Betydelse
hkk:hk	áhkká:áhká	'mormor, farmor'
hk:g	báhkko:bágo	'ord'
hpp:hp	náhppe:náhpe	'mjölkstäva'
hp:b	áhpe:ábe	'stor myr'
htt:ht	lihhte:lihte	'kär'
ht:d	jáhtet:jádáv	'flytta'
httj:htj	áhhttje:áhtje	'far'
htj:tj	giehtje:gietje	'ände'
htts:hts	fáhhtsa:fáhtsa	'vante'
hts:ts	áhhtsát:átsáv	'söka'

Serie 3 - tre grader med en klusil i början av två av dem

Grad III	Grad II	Grad I	Variation
bbm	bm	m	
ddj	dj	j	Det finns variation mellan j'j:jj/jj:j och ddj:dj/dj:j. Se serie 1 och §4.
ddn	dn	n	
ddnj	dnj	nj	
ggŋ	gŋ	ŋ	

Växling	Exempel	Betydelse
bbm:bm	bäbbmo:biebmo	'mat'
bm:m	sábme:sáme	'same, samiska'
ddj:dj	áddjá:ádjá Variation: ájjá:ájjá Se serie 1 och §4.	'farfar, morfar, äldre man'
dj:j	idja:ija Variation: ijja:ija	'natt'

	Se serie 1 och §4.	
ddn:dn	<i>äddne:iedne</i>	‘mor’
dn:n	<i>adnet:anáv</i>	‘ha, använda’
ddnj:dnj	<i>båddnje:bådnje</i>	‘man, make’
dnj:nj	<i>bådnjåt:bånjåv</i>	‘vrida’
ggŋ:gg	<i>ággŋo:ágŋo</i>	‘årtull’
gŋ:ŋ	<i>jiegŋa:jiēŋa</i>	‘is’

Grupp 2 växlar mellan grad III och grad II, och man ser stadiesväxlingen i stamkonsonanterna.

Serie 4 – två grader med en lång konsonant i början av grad III

Grad III	Grad II	Variation
bbd	bd	
bbj	bj	
bbl	bl	
bbn	bn	Det finns variation mellan bbn:bn och bdn:bn. Se serie 5 och §4.
bbnj	bnj	
bbr	br	
bbtj	btj	
bbts	bts	
ddg	dg	Det finns variation mellan rrg:rg, dđg:dđg och ddg:dg. Se serie 4 och §4.
ddm	dm	
ddv	dv	Det finns variation mellan rrv:rv, dđv:dđv och ddv:dv. Se serie 4 och §4.
dđg	dđg	Det finns variation mellan rrg:rg, ddg:dg och dđg:dđg. Se serie 4 och §4.
dđv	dđv	Det finns variation mellan ddv:dv, rrv:rv och dđv:dđv. Se serie 4 och §4.
fft	ft	
ggd	gd	
ggl	gl	
jjb	jb	
jjd	jd	
jig	jg	
jjk	jk	
jil	jl	
jip	jp	

jjr	jr	
jjs	js	
jjsk	jsk	
jjst	jst	
jjt	jt	
jijtj	jt	
jjts	jts	
jjv	jv	
kks	ks	
kksj	ksj	
kkst	kst	
kkt	kt	
kktj	ktj	
kkts	kts	
llb	lb	
lld	ld	
llf	lf	
llg	lg	
llj	lj	Det finns variation mellan ldj:lj och llj:lj. Se serie 5 och §4.
llk	lk	
llp	lp	
lls	ls	
llsj	lsj	
llt	lt	
lltj	ltj	
llts	lts	
llv	lv	
mmb	mb	
mmg	mg	
mmk	mk	
mmp	mp	
mms	ms	
mmst	mst	
mmsj	msj	
nnd	nd	
nnjg	njg	

nns	ns	
nnsk	nsk	
nnst	nst	
nnt	nt	
nntj	ntj	
nnts	nts	
ɲɲg	ɲg	
ɲɲk	ɲk	
ppk	pk	
pps	ps	
ppsj	psj	
ppt	pt	
pptj	ptj	
ppts	pts	
rrb	rb	
rrd	rd	
rrf	rf	Det finns variation mellan ttf:tf och rrf:rf. Se serie 4 och §4.
rrg	rg	Det finns variation mellan ddg:dg, đđg:đg och rrg:rg. Se serie 4 och §4.
rrj	rj	Det finns variation mellan rdj:rj och rrj:rj. Se serie 5 och §4.
rrk	rk	Det finns variation mellan ttk:tk och rrk:rk. Se serie 4 och §4.
rrn	rn	
rrp	rp	
rrs	rs	
rrsj	rsj	
rrt	rt	
rrtj	rtj	
rrts	rts	
rrv	rv	Det finns variation mellan ddv:dv, đđv:đv och rrv:rv. Se serie 4 och §4.
ssk	sk	
ssm	sm	
ssn	sn	
ssp	sp	
sst	st	
ssjk	sjk	
ssjm	sjm	

ttf	tf	Det finns variation mellan rrf:rf och ttf:tf. Se serie 4 och §4.
ttk	tk	Det finns variation mellan rrk:rk och ttk:tk. Se serie 4 och §4.
vvd	vd	
vvg	vg	
vvj	vj	
vvk	vk	
vvl	vl	
vvn	vn	
vvr	vr	
vvs	vs	
vvst	vst	
vvt	vt	
vvtj	vtj	
vvts	vts	

Växling	Exempel	Betydelse
bbd:bd	<i>rabbda:rabda</i>	'kant'
bbj:bj	<i>libbja:libja</i>	'hänge (på smycke)'
bbl:bl	<i>hubblo:hublo</i>	'humla'
bbn:bn	<i>gäbbne:giebne</i> Variation: <i>gäbdne:giebne</i> Se serie 5 och §4.	'kittel'
bbnj:bnj	<i>gabbnja:gabnja</i>	'djur-, fågelskrämma'
bbr:br	<i>hábbres:hábbrá</i>	'bock'
bbtj:btj	<i>däbbtjot:diebtjov</i>	'trycka'
bbts:bts	<i>såbbtsot:såbtsov</i>	'trivas'
ddg:dg	<i>gäddge:giedge</i> Variation: <i>gärrge:gierge</i> och <i>gäddge:giedge</i> Se serie 4 och §4.	'sten'
ddm:dm	<i>fáddme:fádme</i>	'famn'
ddv:dv	<i>njäddvet:njiedváv</i> Variation: <i>njärrvet:njierváv</i> och <i>njäddvet:njiedváv</i> Se serie 4 och §4.	'breda smör på brödet'
ddg:dg	<i>gäddge:giedge</i> Variation: <i>gärrge:gierge</i> och <i>gäddge:giedge</i> Se serie 4 och §4.	'sten'
ddv:dv	<i>njäddvet:njiedváv</i>	'breda smör på brödet'

	Variation: njärrvet:njierváv och njäddvet:njiedváv Se serie 4 och §4.	
fft:ft	sáffta:sáfta	'saft'
ggd:gd	näggda:niegda	'nöjd'
ggl:gl	gågglot:gågloj	'spy (om hund)'
jib:jb	lájbe:lájbe	'bröd'
jid:jd	nåjje:nåjde	'schaman'
jig:jg	ájje:ájge	'tid'
jk:jk	gájjkåt:gájkáv	'torka'
jil:jl	bijla:bijla	'bil'
jip:jp	bijpa:bijpa	'pipa'
jir:jr	ájro:ájro	'åra'
jjs:js	gájje:gájse	'spetsig högfjällstopp'
jisk:jsk	nijjskat:nijskav	'vara bångstyrig och motvillig'
jist:jst	bájstet:biejstav	'förstöra'
jit:jt	luájjtet:luojtáv	'släppa'
jitt:jt	bájjtjå:bájtjå	'pojke'
jits:jts	gájtsa:gájtsta	'get'
jiv:jv	bájje:biejve	'dag; sol'
kks:ks	ukksa:uksa	'dörr'
kksj:ksj	ákksjo:áksjo	'yxa'
kkst:kst	tákksta:tiéksta	'text'
kkt:kt	luakkta:luokta	'vik'
kktj:ktj	tjákkjtat:tjiektjav	'sparka'
kkts:kts	gakkts:gaktse	'åtta'
lil:l	sillba:silba	'silver'
lil:l	álldo:áldo	'renko som har kalv'
lil:l	svállfo:sválfo	'svala'
lil:l	guallga:guolga	'hår'
lil:l	vállja:vielja Variation: völdja:vielja Se serie 5 och §4.	'bror'
llk:lk	fuállke:fuolke	'familj'
llp:lp	stállpe:stálpe	'varg'
lls:ls	billsa:bilsa	'fullhårig renkalv i augusti'
llsj:lsj	gállsjo:gálsjo	'kyla'
llt:lt	sállte:sálte	'salt'

lltj:ltj	sválltja:sváltja	‘sommarkolt av berett skinn’
llts:ltts	bálltse:bieltse	‘midja’
llv:lv	dállve:dálve	‘vinter’
mmb:mb	kámmba:kámmba	‘kam’
mmg:mg	slammgat:slamgav	‘slå igen (dörr)’
mmk:mk	ruävvdegåmmkå:ruävvdegåmkå	‘skalbagge’
mmp:mp	gummpe:gumpe	‘varg’
mms:ms	gámmsa:gámsa	‘blodpalt’
mmst:mst	rimmste:rimste	‘ettårig renkalv’
mmsj:msj	gimmsja:gimsja	‘skalbagge’
nnd:nd	bånddá:båndá	‘rik’
nnjg:njg	vannjgat:vanjgav	‘springa (om människor och djur)’
nns:ns	brånnså:brånså	‘brons’
nnsk:nsk	lännska:lienska	‘länsman’
nnst:nst	tjännsta:tjiensta	‘tjänst’
nnt:nt	tjännta:tjienta	‘piga’
nntj:ntj	stänntjo:stientjo	‘rinnande lera’
nnts:nts	slinntso:slintso	‘slarvig’
ɲɲg:ɲg	dɲɲgot:dɲɲgov	‘tinga, beställa’
ɲɲk:ɲk	bɲɲka:bieɲka	‘bänk’
ppk:pk	luäppket:luopkáv	‘fläka; dela en stek’
pps:ps	happsa:hapsa	‘lukt; renens avföring om sommaren’
ppsj:psj	vippsja:vipsja	‘garnhärva’
ppt:pt	gáppte:gápte	‘kolt’
pptj:ptj	gápptjåt:gáptjáv	‘täcka över, stänga’
ppts:pts	suptsas:supptsasa	‘berättelse’
rrb:rb	guarrba:guorba	‘land, som blivit härjat av skogseld’
rrd:rd	gärrda:gierda	‘gärde’
rrf:rf	fárrfo:fárfo stárrfo:stárfo Variation: státtfo:státfo Se serie 4 och §4.	‘öglä’ ‘båtlänning’
rrg:rg	barrgo:bargo gärrge:gierge Variation: gäddge:giedge och gäddge:giedge Se serie 4 och §4.	‘arbete’ ‘sten’

rrj:rj	<i>girrje:girje</i> Variation: <i>girdje:girje</i> Se serie 5 och §4.	'bok'
rrk:rk	<i>girrko:girko</i> <i>gärrke:gierke</i> Variation: <i>gättke:gietke</i> Se serie 4 och §4.	'kyrka' 'järv'
rrn:rn	<i>bárrne:bárne</i> Variation: <i>bárdne:bárne</i> Se serie 5 och §4.	'pojke, son'
rrp:rp	<i>árppo:árpo</i>	'tråd'
rrs:rs	<i>márrse:mårse</i>	'fästmö'
rrsj:rsj	<i>bárrsjot:bårsjov</i>	'koka, bubbla, sjuda'
rrt:rt	<i>gurrte:gurte</i>	'smålom'
rrtj:rtj	<i>gárrtje:gártje</i>	'ravin med liten bäck'
rrts:rts	<i>gárrtsa:gártsa</i>	'skinnband'
rrv:rv	<i>tjarrva:tjarva</i> <i>njärrvet:njierváv</i> Variation: <i>njäddvet:njiedváv</i> och <i>njäđđvet:njiedváv</i> Se serie 4 och §4.	'skare' 'breda smör på brödet'
ssk:sk	<i>asske:aske</i>	'sköte'
ssm:sm	<i>guosmak:guassmaga</i>	'kaffe'
ssn:sn	<i>gassnet:gasnáv</i>	'nysa'
ssp:sp	<i>lusspe:luspe</i>	'utlopp till en sjö, ställe där en sjö utmynnar i en älv'
sst:st	<i>lassta:lasta</i>	'blad'
ssjk:sjk	<i>njissjot:njisjkov</i>	'väva med vävsked'
ssjm:sjm	<i>rässjme:riesjme</i>	'nätlina'
ttf:tf	<i>státtfo:státfo</i> Variation: <i>stárrfo:stárfo</i> Se serie 4 och §4.	'båtlänning'
ttk:tk	<i>gättke:gietke</i> Variation: <i>gärrke:gierke</i> Se serie 4 och §4.	'järv'
vvd:vd	<i>bivvdet:bivdáv</i>	'fiska, fånga, jaga'
vvg:vg	<i>råvvgå:råvgå</i>	'fårskinnsfäll'
vvj:vj	<i>jävvja:jievja</i>	'vit (om renar)'
vvk:vk	<i>ávve:ávke</i>	'nytta'
vvl:vl	<i>bävvla:bievla</i>	'barmark'

vvv:vn	<i>Jåvvná:Jåvná</i>	'Jonas'
vvr:vr	<i>muvvra:muvera</i>	'mur'
vvs:vs	<i>fävvse:fievse</i>	'ladugård'
vvst: vst	<i>påvvstå:påvstå</i>	'post'
vvt:vt	<i>snuvvto:snuvto</i>	'knippe skohö'
vvtj:vtj	<i>tjuavvtja:tjuovtja</i>	'sik'
vvts:vts	<i>såvvtsa:sávtsa</i>	'får'

Serie 5 – två grader med en inskottssklusil i grad III

Grad III	Grad II	Variation
bdn	bn	Det finns variation mellan bbn:bn och bdn:bn. Se serie 4 och §4.
jbm	jm	
jdn	jn	
lbm	lm	
ldj	lj	Det finns variation mellan llj:lj och ldj:lj. Se serie 4 och §4.
ldn	ln	Det finns variation mellan ldn:ldn och ldn:ln. Se serie 8 och §4.
ldnj	lnj	
rbm	rm	Det finns variation mellan rbm:rbm och rbm:rm. Se serie 8 och §4.
rdj	rj	Det finns variation mellan rrj:rj och rdj:rj. Se serie 4 och §4.
rdn	rn	Det finns variation mellan rdn:rdn och rdn:rn. Se serie 8 och §4.
rdnj	rnj	
rgn	rñ	
vdn	vn	
vdnj	vnj	
vgn	vñ	

Växling	Exempel	Betydelse
bdn:bn	<i>gäbdne:giebne</i> Variation: <i>gäbbne:giebne</i> Se serie 4 och §4.	'kittel'
jbm:jm	<i>våjbmo:våjmo</i>	'hjärta'
jdn:jn	<i>vuäjdnet:vuojnáv</i>	'se'
lbm:lm	<i>gålbmå:gålmå</i>	'tre'
ldj:lj	<i>vældja:vielja</i> Variation: <i>vällja:vielja</i> Se serie 4 och §4.	'bror'
ldn:ln	<i>båldne:bålne</i> Variation: <i>båldne:båldne</i>	'tuva'

	Se serie 8 och §4.	
ldnj:lnj	skåldnje:skålnje	'kvinna (ej same)'
rbm:rm	árbmō:ármo	'nåd'
	värbme:vierme Variation: värbme:vierbme Se serie 8 och §4.	'nät'
rdj:rj	girdje:girje Variation: girrje:girje Se serie 4 och §4.	'bok'
rdn:rn	bárdne:bárne Variation: bárdne:bárdne Se serie 8 och §4.	'pojke; son'
rdnj:rnj	gårdnjot:gårnjov	'klättra'
rgñ:rñ	tjårgñe:tjårñe	'puckel'
vdn:vn	gávdnat:gávnav	'hitta'
vdnj:vnj	lavdnje:lavnje	'torv'
vgn:vnj	ávgnot:ávñov	'riva illa (om varg)'

Grupp 3 visar växlingar mellan grad III och grad II endast i några vokaländringar, inte i konsonanterna.

Serie 6 - två grader med långa konsonanter i både grad III och grad II

Grad III	Grad II
bb	bb
dd	dd
gg	gg

Växling	Exempel	Betydelse
bb:bb	luabbot:luobbov	'sprida'
dd:dd	muaddá:muoddá	'päls'
gg:gg	bägga:biegga	'vind'

Serie 7 - två grader med *dtj* eller *dts* i både grad III och grad II

Grad III	Grad II
dtj	dtj
dts	dts

Växling	Exempel	Betydelse
dtj:dtj	tjuadtjot:tjuodtjov	'stå'
dts:dts	buadtsot:buodtsov	'vara naken'

Serie 8 - två grader med en klusil mellan konsonanterna i både grad III och grad II

Grad III	Grad II	Variation
ldn	ldn	Det finns variation mellan ldn:ln och ldn:ldn. Se serie 5 och §4.
rbm	rbm	Det finns variation mellan rbm:rm och rbm:rbm. Se serie 5 och §4.
rdn	rdn	Det finns variation mellan rdn:rn och rdn:rdn. Se serie 5 och §4.

Växling	Exempel	Betydelse
ldn:ldn	<i>båldne:båldne</i> Variation: <i>båldne:bålne</i> Se serie 4 och §4.	'tuva'
rbm:rbm	<i>värbme:vierbme</i> Variation: <i>värbme:vierme</i> Se serie 4 och §4.	'nät'
rdn:rdn	<i>bårdne:bårdne</i> Variation: <i>bårdne:bårne</i> Se serie 4 och §4.	'pojke; son'

Grupp 4 växlar mellan grad II och grad I, och man vet att det är grad II (inte grad III) eftersom eventuella diftonger inte ändras vid växlingen.

Serie 9 - två grader med en lång konsonant i grad II och en kort konsonant i grad I

Grad II	Grad I	Variation
dd	d	Det finns variation mellan rr:r, đđ:đ och dd:d. Se serie 1, serie 9 och §4.
đđ	đ	Det finns variation mellan rr:r, dd:d och đđ:đ. Se serie 1, serie 9 och §4.
tt	t	Det finns variation mellan ss:s och tt:t. Se serie 1 och §4.

Växling	Exempel	Betydelse
dd:d	<i>gidda:gida</i> Variation: <i>girra:gira</i> och <i>giđđa:giđa</i> Se serie 1, serie 9 och §4.	'vår'
đđ:đ	<i>giđđa:giđa</i> Variation: <i>girra:gira</i> och <i>gidda:gida</i> Se serie 1, serie 9 och §4.	'vår'
tt:t	<i>muottá:muotá</i> Variation: <i>muossá:muosá</i> Se serie 1 och §4.	'moster (yngre än mor)'

3.2.2.4. Konsonanter och konsonantkombinationer mellan andra och tredje stavelsen

Mellan andra och tredje stavelsen förekommer exempelvis dessa konsonanter och konsonantkombinationer:

b, d, g, h, j, jd, jg, jm, jn, jst, l, m, n, r, rd, s, sk, st, tj, vs, vsk

Mellan andra och tredje stavelsen växlar konsonanter beroende på antalet stavelser i ordet. Ord som i nominativ ental slutar på -p, -t, och -k skrivs -b-, -d- och -g- mellan andra och tredje stavelsen, som i *iret:ireda* 'imorgon', *nuorap:nuorabu* 'yngre', *allak:allaga* 'hög'.

Exempel

Konsonant(er)	Exempel	Betydelse
b	<i>nuorabu</i>	'de yngre'
d	<i>vuosedit</i>	'visa'
g	<i>ginugit</i>	'stanna'
h	<i>tjähkkähit</i>	'sitta'
j	<i>gävdnuji</i>	'de finns'
jd	<i>manajde</i>	'ni gick'
jg	<i>båråjga(n)</i>	'de två åt'
jm	<i>budijme</i>	'vi kom'
jn	<i>ähtijjnis</i>	'med sin far'
jst	<i>vieljajstis</i>	'från sina bröder'
l	<i>viehkaliit</i>	'springa iväg'
m	<i>buoremus</i>	'bäst'
n	<i>buorránit</i>	'förbättras, tillfriskna'
r	<i>báhtarit</i>	'fly'
rd	<i>skidárdit</i>	'slösa med (t.ex. pengar)'
s	<i>ninnusit</i>	'stadigt'
sk	<i>biraskin</i>	'i omgivningen'
st	<i>kruohkastit</i>	'klösa, klia'
tj	<i>vuordatjit</i>	'vänta en liten stund'
vs	<i>åbbávse</i>	'deras syster' (ack.)
vsk	<i>åbbávska</i>	'de tvås syster' (ack.)

3.2.2.5. Konsonanter och konsonantkombinationer i slutet av ord

I slutet av ord förekommer exempelvis följande konsonanter och konsonantkombinationer:

j, jn, jst, jt, k, l, m, n, nj, p, r, s, st, t, tj, t, v, vk, vs

Exempel:

Konsonant(er)	Exempel	Betydelse
j	<i>gulaj</i>	'hon/han hörde'
jn	<i>vadnasijn</i>	'med båt'
jst	<i>dåljåst</i>	'från eldarna'
jt	<i>vadnasijt</i>	'båtar' (ack.pl.)
k	<i>átjek</i>	'åska'
l	<i>manjel</i>	'efter'
m	<i>arram</i>	'märgben'
n	<i>muoran</i>	'i trädet'
nj	<i>änj</i>	'ännu, fortfarande'
p	<i>málestip</i>	'vi kokar mat'
r	<i>báhper</i>	'papper'
s	<i>máles</i>	'måltid'
st	<i>giergest</i>	'av sten'
sk	<i>birask</i>	'omgivning'
t	<i>gullat</i>	'höra'
tj	<i>jávrátj</i>	'liten sjö'
v	<i>málestav</i>	'jag kokar mat'
vk	<i>dávuk</i>	'förmodligen, i alla fall'
vs	<i>áhtjevs</i>	'sin far' (ack.)

4. Dialektvariation

Inom det pitesamiska området, som i de flesta språkområden, finns det en del språklig variation. Vissa variationer kan förekomma i alla sammanhang, i bara vissa sammanhang eller bara i vissa ord. Det finns variation i det muntliga språket som inte beskrivs här.

4.1. Vokalvariation

- e** i taktens andra stavelse uttalas på två sätt beroende på dialekten. Det uttalas antingen som långt **e** (ee) eller som diftong som glider från *i*-ljudet mot *e*-ljudet (ie), t.ex. *låjes* 'tam'. Båda varianterna används muntligt, men bara **e** används skriftligt.

- b) **o** i taktens andra stavelse uttalas på två sätt beroende på dialekten. Det uttalas antingen som långt **o** (oo) eller som diftong som glider från *u*-ljudet mot *å*-ljudet (uå), t.ex. *gårrot* 'sy'. Båda varianterna används muntligt, men bara **o** används skriftligt.
- c) Kort **a** eller långt **á** i taktens andra stavelse
I vissa dialekter kan ett kort **a** i taktens andra stavelse uttalas som kort **a** efter en kort vokal (inte kort-*å* - se nedan) i taktens första stavelse i grad I, t.ex. *ija* 'nätter'. Men i andra dialekter förlängs vokalen och den uttalas som långt **á**. Båda varianterna används muntligt, men bara kort **a** används skriftligt.
- d) Kort **å** eller långt **å** i taktens andra stavelse
I vissa dialekter kan ett kort **a** i taktens andra stavelse uttalas som kort **å** efter ett kort **å** eller långt **å** i taktens första stavelse, t.ex. *åtså* 'du söker'. Men i andra dialekter förlängs vokalen och den uttalas som långt **å**.
- e) **ua** eller **uå** i taktens första stavelse framför **á**, **o** eller **a** i andra stavelsen
Vissa dialekter har **ua** i taktens första stavelse i grad III när andra stavelsen har **á**, **o** eller **a**. Men andra dialekter har **uå** i det sammanhanget. Båda varianterna används muntligt, men bara **ua** används skriftligt. Det skrivs **uå** endast när andra stavelsen har **e**.
- f) Alla talare har inte *i/u*-omljudet fullt ut som det beskrivs i omljudstabellen ovan (se §3.2.1).

4.2. Konsonantvariation

4.2.1. Stamkonsonanter

- a) **ts** eller **tj**
I dialekterna kan stamkonsonanterna innehålla antingen **ts** eller **tj** i vissa ord, t.ex. *tjáhtse* ~ *tjáhtje* 'vatten'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent.
- b) **ʈ** eller **s**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **ʈ** eller **s** i vissa ord, t.ex. *muoʈʈá:muoʈá* ~ *muossá:muosá* 'moster (yngre än mor)'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 9 i §3.2.2.3.
- c) **ḑ**, **d** eller **r**
I dialekterna kan stamkonsonanterna innehålla antingen **ḑ**, **d** eller **r** i vissa ord, t.ex. *giḑḑa:giḑa* ~ *gidḑa:gida* ~ *girra:gira* 'vår' och *gäḑḑge:giedḑe* ~ *gäddge:giedge* ~ *gärrge:gierge* 'sten'. Alla tre varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 4 och serie 9 i §3.2.2.3.
- d) **ddj:dj:j** eller **jj:jj:j**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **ddj:dj:j** eller **jj:jj:j**, t.ex. *áddjá:ádjá* ~ *ájjá:ájjá* 'farfar, morfar, äldre man' och *idja:ija* ~ *ijja:ija* 'natt'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 1 och serie 3 i §3.2.2.3.
- e) **rrf:rf** eller **ttf:tf**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **rrf:rf** eller **ttf:tf** i vissa ord, t.ex. *stárrfo:stárfo* ~ *státtfo:státfo* 'båtlänning'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 4 i §3.2.2.3.
- f) **rrk:rk** eller **ttk:tk**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **rrk:rk** eller **ttk:tk** i vissa ord, t.ex. *gärrke:gierke* ~ *gättke:gietke* 'järv'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 4 i §3.2.2.3.

- g) **bbn:bn** eller **bdn:bn**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **bbn:bn** eller **bdn:bn**, t.ex. *gäbbne:giebne* ~ *gäbdne:giebne* 'kittel'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 4 och serie 5 i §3.2.2.3.
- h) **llj:lj** eller **ldj:lj**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **llj:lj** eller **ldj:lj**, t.ex. *vällja:vielja* ~ *vældja:vielja* 'bror'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 4 och serie 5 i §3.2.2.3.
- i) **rrj:rj** eller **rdj:rj**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **rrj:rj** eller **rdj:rj**, t.ex. *girrje:girje* ~ *girdje:girje* 'bok'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 4 och serie 5 i §3.2.2.3.
- j) **ldn:ln** eller **ldn:ldn**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **ldn:ln** eller **ldn:ldn**, t.ex. *bäldne:bälne* ~ *bäldne:bäldne* 'tuva'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 5 och serie 8 i §3.2.2.3.
- k) **rbm:rm** eller **rbm:rbm**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **rbm:rm** eller **rbm:rbm**, t.ex. *värbme:vierme* ~ *värbme:vierbme* 'nät'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 5 och serie 8 i §3.2.2.3.
- l) **rdn:rn** eller **rdn:rdn**
I dialekterna kan stamkonsonanterna vara antingen **rdn:rn** eller **rdn:rdn**, t.ex. *bårdne:bárne* ~ *bårdne:bårdne* 'pojke; son'. Båda varianterna kan användas i skrift så länge man är konsekvent. Se serie 5 och serie 8 i §3.2.2.3.
- m) **bb:bb**, **dd:dd** och **gg:gg**
Uttalet av långa klusiler mellan vokaler varierar. Vissa talare uttalar dem på samma sätt, t.ex. *luabbot:luabbov* 'sprida', *muaddá:muoddá* 'päls', *bägga:biegga* 'vind'. Andra talare uttalar dem på olika sätt, t.ex. *luabbot:luoppov* 'sprida', *muaddá:muottá* 'päls', *bägga:biekka* 'vind'. Dessa skrivs alltid som **bb:bb**, **dd:dd** och **gg:gg**.

4.2.2. Slutkonsonanter

- a) **k**, **p** och **t**
Klusilerna **k**, **p** och **t** i slutet av ord kan variera i uttal. I vissa dialekter har de mer postaspiration, och i andra dialekter har de mindre eller ingen postaspiration. Dessa skrivs alltid som **k**, **p** och **t**.
- b) **st** eller **s**
Uttalet av **st** i slutet av ord varierar från person till person - speciellt i elativ kasusändelsen. Vissa talare använder **s** istället för **st**. Detta skrivs alltid **st**.
- c) **tj** eller **sj**
Uttalet av **tj** i slutet av ord varierar från person till person. Vissa talare använder **sj** istället för **tj**. Detta skrivs alltid **tj**.

5. Särskilda skrivregler

Lånord utformas i skrift så att den sista takten kan böjas efter reglerna i pitesamiska, medan takterna framför kan återge ursprungsspråkets stavning, t.ex. *motuvvra: motuvra* 'motor', *organisasjuvna: organisasjuvna* 'organisation', *telefuvna: telefuvna* 'telefon'.

6. Slutkommentar

Detta dokument beskriver pitesamiskans ortografi, dvs. hur pitesamiska ska skrivas. Arbetsgruppen är eniga om rättskrivningsprinciperna.

Arbetsgruppen har försökt ta hänsyn till olika faktorer gällande språk, språkvetenskap, pedagogik och språkpolitik. Ortografin tillåter viss dialektal variation, men dessvärre kan en ortografi inte omfatta språkets alla variationer. Vi hoppas att detta dokument kan utgöra en grund för vidareutvecklingen av det pitesamiska skriftspråket.

När det gäller beskrivningen av språkljuden ställer sig de enskilda medlemmarna inte nödvändigtvis bakom alla detaljer.

7. Textexempel

Mujjtolis áldo birra mij juojgaj

Álldo juojgaj ja háláj: Jávvvlábiejve árradin de galgav mán njállga vistest guododit ja jasska livvadallat - ja gu girra sjaddá de galgav tjábba gievrar miesev njállot mij muv manen gallgá vannjgat, ruovgastit ja ávost ietjas unna spietjamav svatjadallat gu njállga mielkest lä njammamin.

Mija máddarájjá ja -áhká mujjtalín áldo birra mij ietjavs juojgaj ja lij ávon ja aj háláj: Ibma del garra tjáskemist bala, bivval se lä muv muaddá ja muv ávvdásjuolge ja guohpera lä gievara ja basstela muahttagav gájjvot darajk viesti rájjáj bádv.

Buhtsun lin iedna vuole. Mija vuoras máddarájjá ja -áhká idnin sierra vulijt ietjasa buhtsujda, áldojda, mesijda, tjierbmagijda, sarrvájda ja hergijda - ja ietjasa árrómiednamijda, värijda, vumijda, väggijda, jágájda, jávrijda, jádátbállgájda ja luojtat-geddi-gáhte-sijijda. Sija aj idnin vulijt gájk bierrahijda ja lagamus áhppásijda ja aj muhtemijda ma lin mállgadin maj idtjin galle bálen gávnade, men vuolev val idnin mav aj de juojgadin gu aj de mujjtájin. Mija máddara aj idnin vulijt miehtse juhtusijda ja luddijda. Bierdnán lij vuolle, riehepin, gietken, stálpen, njámmelin, árrén, sarvan, tjuoktjen, gerunin, giegán ja vil ienabu ma lin vulijt udtjum.

Dálátj ájge nuora lä del dajt vulijt láhpédam ja ájál-dahtám ja ä vil máhte jala dábdá akhtagav dajst vulijst majt áhttte ja áddne máhtiigan juajjgat majt sáj liigan lierram ietjaska iejgádjist, máddarájjáj ja máddaráhkáj vulijt majt da lin juajjgam ietjasa viessomájgen. Ja dajt vulijt läp mija árrben udtjum ietjame máddarist adnet mujjtolasan. Men man iednaga lä da ma mujjti dajt?

Vuole tjara sihtin mija máddara hievedit ja guddnedit dav stuorra vuojnodis almelatj áhtjev mij lij ábá vierálda sjivnedáddje, stivvra ja bajásanedáddje - ja sidjij lij vaddám viessomlájbev, muhtemijda ienabuv ja muhtemijda binnábuv ja muhtema lidjin aj hiejo, men sija jivvlin ahte dat stuorra fábmogis almelatj áhttte lä dav navte mierredam ja dasa almatj ij máhte akhtagav dahkat. Almelatj áhttte lä ietj vaddám fertahadtjaj viessomásev. Návte hullin mija máddara.

Árjepluovve 2019-08-20

Peter Steggo
Ubmeje/Umeå

Inger Fjällås
Árjepluovve/Arjeplog

Ole Henrik Magga
Guovdageaidnu/Kautokeino

Bruce Morén-Duolljá
Ájluokta/Drag